

Magdalena Olejniczak

Instytut Gospodarki Przestrzennej i
Geografii Społeczno-Ekonomicznej
Uniwersytet Szczeciński

Militarne krajobrazy północno-zachodniej Polski w świetle badań geograficznych

Streszczenie

Tematem pracy są rodzaje specyficznych krajobrazów kulturowych pełniących dawniej i współcześnie funkcje militarne, które zakładają łączenie aspektów przestrzennych, percepcyjnych i tożsamościowych. Krajobrazy te traktowane są holistycznie, jako suma specyficznych form ukształtowania i pokrycia terenu, świadomie wybranych i przekształconych do celów obronnych. Są to obszary będące dokumentem swej epoki – wiedzy, doktryn wojennych, sztuki fortyfikacyjnej, myśli inżynierskiej, organizacji, budownictwa, a także potencjału gospodarczego państwa, ale przede wszystkim wyrazem umiejętności wpisywania dzieł człowieka w krajobraz.

Rozważania i wyniki badań zawarte w dysertacji miały na celu scharakteryzowanie i identyfikację krajobrazów militarnych jako typu krajobrazu kulturowego na przykładzie Pomorza Zachodniego zarówno na poziomie teoretycznych, jak i empirycznych rozważań. W badaniach przyjęto szeroki kontekst badawczy, ograniczony zakresami: przestrzennym i czasowym. Zakresem przestrzennym objęto Pomorze Zachodnie, północno-zachodnią część Polski. Zakres czasowy związany jest z historią nowożytną regionu, rozumianą jako okres od rozpoczęcia wojny trzydziestoletniej (1618) do współczesności.

Formułowane w niniejszej rozprawie tezy i wnioski są rezultatem wnikliwej i interdyscyplinarnej literatury przedmiotu oraz analizy danych empirycznych zebranych podczas badań terenowych. Teza pracy zakłada istnienie specyficznej, dającej się wyróżnić grupy krajobrazów, nazywanej zbiorczo krajobrazem militarnym, jako równoważnego w stosunku do innych grup krajobrazów problemu badawczego.

Podstawowym problemem badawczym pracy jest analiza dotycząca rozpoznania materialnych i niematerialnych śladów działań militarnych z okresu XVI–XX w.

na obszarze Pomorza Zachodniego oraz odnalezienie relacji między formą obiektu militarnego a typem krajobrazu, jakim jest krajobraz militarny.

Na cel podstawowy składają się cele cząstkowe, do których należało ustalenie definicji, uporządkowanie terminologii i przedstawienie obecnego stanu badań nad krajobrazem militarnym, opisanie cech szczególnych jako wskaźnika tradycji i tożsamości militarnego krajobrazu, identyfikacja istniejących krajobrazów militarnych, określenie stanu zachowania i trwałości elementów składowych oraz sformułowanie ogólnych wniosków stanowiący wkład w rozwój krajobrazów kulturowych.

Sformułowano także cele pomocnicze pracy – poznawcze i aplikacyjne. Cel poznawczy zrealizowany został poprzez uzupełnienie i usystematyzowanie posiadanej wiedzy teoretycznej, z kolei cel aplikacyjny odnosi się do przeprowadzonych badań empirycznych. Wyniki analiz mogą posłużyć jako praktyczne wskazania w procesie ponownego wykorzystania obiektów militarnych.

Praca przygotowana została w układzie problemowo-chronologicznym. Ze względu na interdyscyplinarny charakter badań krajobrazu kulturowego metodyka wymagała powiązania metod właściwych dla nauk przyrodniczych oraz humanistycznych. Zasadniczą metodą pracy jest syntetyczne, hierarchiczne zestawienie i porównanie 20 przypadków (*case study*), wzajemnie ekwiwalentnych, reprezentujących różne systemy obronne w różnej skali czasowej i przestrzennej.

Dysertacja składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia. We wstępie określono przedmiot badań, problem badawczy, cel i pytania badawcze oraz metody analizy naukowej. W pierwszej części przedstawiono założenia teoretyczne, uporządkowano stan wiedzy z zakresu krajobrazu kulturowego i krajobrazu militarnego, jego genezy, koncepcji i podejścia badawcze. W rozdziale 3 omówiono krajobraz militarny, definicje, charakterystykę, relacje zachodzące między krajobrazem kulturowym a krajobrazem militarnym. W rozdziałach od 4 do 7 przeprowadzono studium przypadku wybranych obiektów i miejsc, w których analizą objęto kontekst historyczny, analizę źródeł archiwalnych i kartograficznych, inwentaryzację terenową, w ramach której określono poziom zmian poszczególnych elementów tworzących strukturę przestrzenną – krajobraz militarny. W zakończeniu dokonano podsumowania analizowanych treści, sformułowano wnioski naukowe oraz wskazano kierunki dalszych badań.

Słowa kluczowe: krajobraz kulturowy, obiekty militarne, krajobraz militarny

Magdalena Obojnic